

UDC 577.3

КОНЦЕПЦІЯ СУБСТРАТНОГО ПРОТЕКТУВАННЯ У ФЕРМЕНТАТИВНОМУ КАТАЛІЗІ: МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ

Ю.І. Прилуцький, П.О. Бориско

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 64, 01033 Київ

Надійшла до редакції 12 грудня 2005 р.

Математично обґрунтована концепція субстратного протектування у ферментативному каталізі. В залежності від величини параметру протектування розраховані кінетичні залежності концентрації продукту хімічної реакції, які в цілому добре якісно відтворюють її фазу наростання, а далі вихід на стаціонарний режим (нащеплення). Отримані теоретичні результати можуть бути цікавими як при конкретному аналізі експериментів з субстратного протектування у ферментативному каталізі, так і при дослідженні дії АТФ як протектора стосовно АТФ-азної активності міозину в процесі м'язового скорочення.

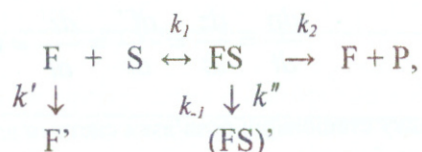
КЛЮЧОВІ СЛОВА: ферментативний каталіз, субстратне протектування, математична модель

Однією з головних задач при вивченні ферментативної активності білків є визначення молекулярного механізму каталітичного перетворення субстрату. При цьому принципово важливим є дослідження кінетичних та термодинамічних властивостей ферментативної реакції, зокрема, особливостей взаємодії ферменту з реагентами - субстратами, активаторами тощо. На теперішній час існує широкий спектр експериментальних фізико-хімічних методів, які застосовуються при дослідженні фермент-субстратної взаємодії [1]. Поруч з такими методами доцільним є також застосування математичного моделювання при вивченні кінетичних закономірностей протікання ферментативних реакцій [2-3].

У цій роботі зроблена спроба математично обґрунтувати концепцію субстратного протектування, яка є важливим інструментом у дослідженні механізмів протікання реакцій ферментативного каталізу, а також при вирішенні деяких нагальних питань інженерної ензимології.

МОДЕЛЬ

Запишемо реакцію ферментативного каталізу у такій формі

де P - продукт хімічної реакції; S - субстрат; F і F' - ферменти; FS і FS' - проміжні фермент-субстратні

комплекс; k_2, k_1, k_{-1}, k' і k'' - сталі швидкості відповідних хімічних реакцій.

Система нелінійних диференціальних рівнянь, яка описує кінетику цієї хімічної реакції має такий вигляд:

$$\frac{dp}{dt} = k_2 z \quad (1)$$

$$\frac{dz}{dt} = k_1 f \cdot s - (k_{-1} + k_2 + k'')z = k_1 f \cdot s - (k_{-1} + k_2 + \pi k')z \quad (2)$$

$$\frac{df'}{dt} = k' f \quad (3)$$

$$\frac{dz'}{dt} = k'' z = \pi k' z \quad (4)$$

де p і s , f і f' , z і z' - концентрації продукту хімічної реакції P і субстрату S , ферментів F і F' , проміжних фермент-субстратних комплексів FS і FS' , відповідно.

Наступні алгебраїчні рівняння враховують загальний баланс концентрації ферменту F (f_0) і субстрату S (s_0), які беруть участь у цій реакції:

$$f_0 = f + z + f' + z', \quad (5)$$

$$s_0 = s + z + p + z' \cong s + p. \quad (6)$$

Тут також введений параметр протектування $\pi = \frac{k''}{k'}$, в залежності від величини якого маємо:

1) $0 < \pi < 1$ - субстрат є протектор; 2) $\pi > 1$ - субстрат є антипротектор і 3) $\pi = 1$ - субстрат є індеферентор.

Диференціальні рівняння (2) і (3) з урахуванням алгебраїчних співвідношень (5)-(6) можна переписати так:

$$\frac{dz}{dt} = k_1(f_0 - z - f' - z') \cdot (s_0 - p) - (k_{-1} + k_2 + \pi k')z, \quad (2^*)$$

$$\frac{df'}{dt} = k'(f_0 - z - f' - z') \quad (3^*)$$

Для того, щоб однозначно розв'язати систему нелінійних диференціальних рівнянь першого порядку (1), (2*), (3*) і (4), врахуємо початкові умови (задача Коші)

$$p(0) = z(0) = f'(0) = z'(0) = 0, \quad (7)$$

а також "базові" значення загальних концентрацій ферменту - $f_0=1$ мкМ, субстрату - $s_0=1$ мМ і сталих швидкості хімічних реакцій: $k_2=(10^5-10^1) \text{ c}^{-1}$, $k_1=(10^9-10^2) \text{ M}^{-1} \cdot \text{c}^{-1}$, $k_{-1}=(10^5-10^1) \text{ c}^{-1}$ і $k'=(10^3-10^3) \text{ c}^{-1}$ [4].

Спочатку проаналізуємо стаціонарний випадок, тобто коли виконується умова:

$$\frac{dp}{dt} = \frac{dz}{dt} = \frac{df'}{dt} = \frac{dz'}{dt} = 0.$$

Легко бачити, що у цьому випадку стаціонарні розв'язки системи алгебраїчних рівнянь (1), (2*), (3*) і (4) будуть такими: $z=0$, $f' + z' = f_0$, тобто значення величин f' і z' не є однозначними. Нарешті, значення величини p може наближатися до s_0 ($p \rightarrow s_0$), але не обов'язкове виконання умови: $p = s_0$.

Лінійні диференціальні рівняння (1) і (4) з урахуванням початкової умови (7) легко розв'язати аналітично

$$p(z) = \frac{k_2}{\pi k'} \cdot z, \quad (8)$$

тобто концентрація продукту хімічної реакції P зростає лінійно з концентрацією проміжного фермент-субстратного комплексу FS . Враховуючи співвідношення (5) і (6), можна накласти такі обмеження на концентрації продукту і проміжного фермент-субстратного комплексу: $0 < p \leq s_0$ і $0 < z \leq f_0$. Далі за формулою (8) оцінимо межі зміни значення параметру протектування π :

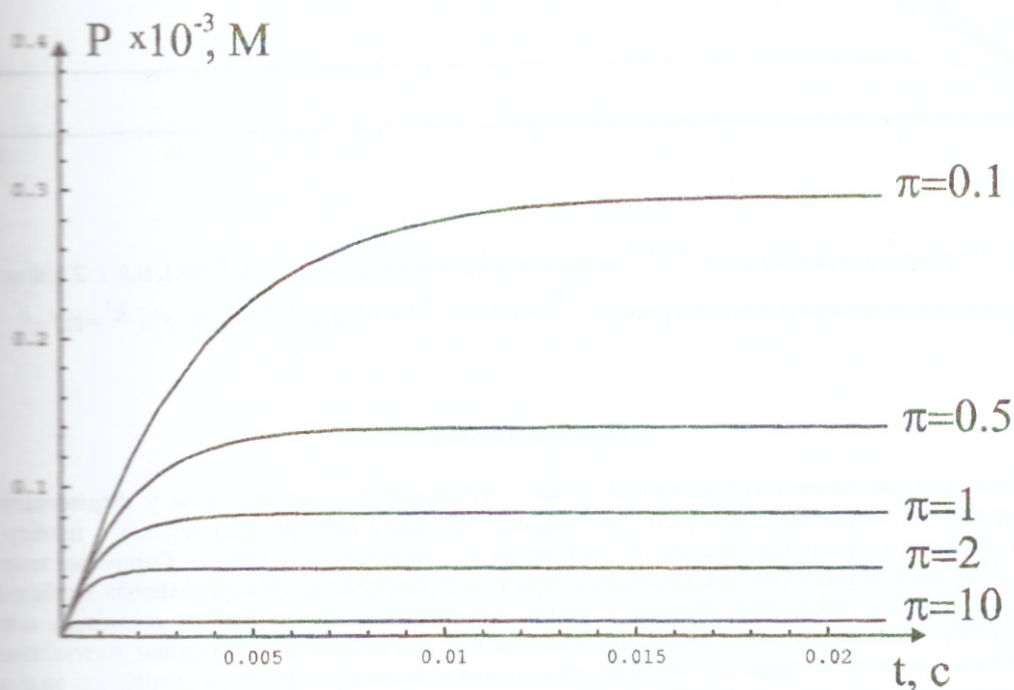
Концепція субстратного протектування у ферментативному каталізі...

$$0 < \pi = \frac{k_2}{k'} \cdot \frac{z}{p} \leq \frac{k_2}{k'} \cdot \frac{f_0}{s_0} = 10^{-3} \cdot \frac{k_2}{k'} \quad (9)$$

В результаті, за максимальних значень зміни величин $k_2=10^5 \text{ c}^{-1}$ і $k'=10^3 \text{ c}^{-1}$, їх оптимальних значень $k_2=10^2 \text{ c}^{-1}$ і $k'=10^{-1} \text{ c}^{-1}$ та мінімальних значень $k_2=10^{-1} \text{ c}^{-1}$ і $k'=10^{-3} \text{ c}^{-1}$, отримуємо: $0 < \pi \leq 10$.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Система рівнянь (1), (2*), (3*) і (4) розв'язувалася чисельно з використанням пакету програми "Математика". Концентрація продукту хімічної реакції як функція часу $P(t)$ в залежності від значення параметру протектування $0 < \pi \leq 10$ за різних можливих значень сталих швидкості хімічних реакцій k_2, k_1, k_{-1} і k' представлені на рисунку 1 (максимальні значення: $k_2=10^5 \text{ c}^{-1}$, $k_1=10^9 \text{ M}^{-1} \cdot \text{c}^{-1}$, $k_{-1}=10^5 \text{ c}^{-1}$ і $k'=10^3 \text{ c}^{-1}$) і рисунку 2 (оптимальні значення: $k_2=10^2 \text{ c}^{-1}$, $k_1=10^7 \text{ M}^{-1} \cdot \text{c}^{-1}$, $k_{-1}=10^4 \text{ c}^{-1}$ і $k'=10^{-1} \text{ c}^{-1}$).

Рисунки 1. Розраховані кінетичні криві $P(t)$ як функції параметру протектування $\pi=0.1, 0.5, 1, 2$ і 10 за таких значень сталих швидкості хімічних реакцій: $k_2=10^5 \text{ c}^{-1}$, $k_1=10^9 \text{ M}^{-1} \cdot \text{c}^{-1}$, $k_{-1}=10^5 \text{ c}^{-1}$ і $k'=10^3 \text{ c}^{-1}$.

Справу слід зазначити, що розраховані залежності $P(t)$ в цілому добре якісно відтворюють фазу наближення концентрації продукту P , а далі її вихід на стаціонарний режим (насичення), що має місце в експерименті. Як бачимо з рисунків 1 і 2, зі зменшення значень сталих швидкості хімічних реакцій рівно (на три порядки) зростає час виходу кінетичних кривих на стаціонарний режим, причому завжди

виконується умова $0 < p < s_0$. Кінетичні криві $p(t)$, які відповідають субстрату-протектору ($0 < \pi < 1$) лежать вище кінетичних кривих, що відповідають субстрату-антипротектору ($\pi > 1$). У випадку великих значень сталих швидкості хімічних реакцій кінетичні криві $p(t)$, які відповідають субстрату-протектору ($0 < \pi < 1$), лежать щільніше і ближче до кінетичної кривої, що відповідає субстрату-індеферентору ($\pi = 1$) (Рис. 1). Навпаки, зі зменшенням значень сталих швидкості хімічних реакцій щільніше і ближче до кінетичної кривої, яка відповідає субстрату-індеферентору ($\pi = 1$), лежать кінетичні криві $p(t)$, що відповідають субстрату-антипротектору ($\pi > 1$) (Рис. 2).

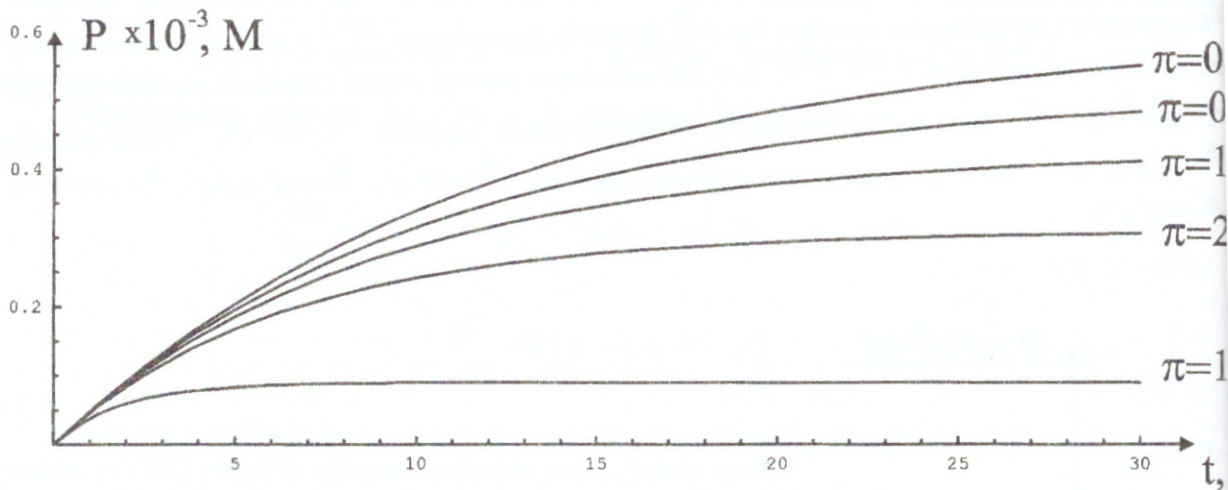

Рисунок 2. Розраховані кінетичні криві $p(t)$ як функції параметру протектування $\pi = 0.1, 0.5, 1, 2$ і 10 за таких значень сталих швидкості хімічних реакцій: $k_2 = 10^2 \text{ c}^{-1}$, $k_1 = 10^7 \text{ M}^{-1} \cdot \text{c}^{-1}$, $k_{-1} = 10^4 \text{ c}^{-1}$ і $k' = 10^{-1} \text{ c}^{-1}$.

ЗАКЛЮЧЕННЯ

В рамках запропонованої математичної моделі субстратного протектування у ферментативному каталізі розраховані кінетичні залежності концентрації продукту хімічної реакції, які в цілому добре якісно відтворюють її фазу наростання, а далі вихід на стаціонарний режим. Отримані теоретичні результати можуть бути цікавими для дослідників при конкретному аналізі експериментів з субстратного протектування у ферментативному каталізі, а також при вивченні молекулярних механізмів м'язового скорочення [5-6]. Оскільки процес м'язового скорочення пов'язаний з утворенням актоміозинового комплексу та наступними конформаційними змінами цього комплексу за рахунок енергії, що виділяється при ферментативному розщепленні АТФ міозином, то АТФ-азна активність актоміозину або міозину є такою характеристикою, за якою можна судити про скорочувальну активність м'язів. В інтактних м'язах ізометричне напруження прямо пропорційне Mg^{2+} -АТФ-азній активності, а максимальна швидкість ферментативної реакції корелює з Mg^{2+} -АТФ-азною активністю [7]. Тому, безперечно, заслуговує перевірки можливість дії АТФ як протектора стосовно АТФ-азної активності міозину. Існує можливість того, що надлишок АТФ може зв'язуватися з міозином більш, ніж в одному місці, спричинивши, таким чином, конформаційні зміни і, відповідно, змінити активність міозину.

Автори щиро вдячні проф. Костеріну С.О. за постановку задачі дослідження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Березин И.В., Мартинек К. Основы физической химии ферментативного катализа, 1977. - 280 с.
2. Березин И.В., Клячко Н.Л., Левашов А.В., Мартинек К., Можаяев В.В., Хмельницкий Ю.Л. Имобилизованные ферменты, 1987.-157 с.
3. Liu K.C., Patrick T.B. A kinetic study of cyclodextrin glycosyltransferase: Substrate and product inhibitions // *Biotechnol. and Appl. Biochem.* - 1995. - 21 - P. 111-121.
4. Kusterin S.A., Burdyga T.V., Fomin V.P., Grover A.K. In: Control of Uterine Contractility, 1994. - P. 129-153.
5. Pedersen H., Hulder S., Sutherlin D.P., Schwitter U., King D.S., Schultz P.G. A method for directed evolution and functional cloning of enzymes // *Proc.Natl.Acad.Sci. USA.* - 1998. - 95 - P. 1118-1121.
6. Fucci L., Oliver C.N., Coon M.J., Stadtman E.R. Inactivation of key metabolic enzymes by mixed-function oxidation reactions: Possible implication in protein turnover and ageing // *Proc.Natl. Acad.Sci.USA.* - 1983. - 80 - P. 1521-1525.
7. Westerblad H., Lunnergren J., Allen D.G. Slowed Relaxation in Fatigued skeletal Muscle Fibers of Xenopus and Mouse Contribution of $[Ca^{2+}]_i$ and Cross-bridges // *J.Gen.Physiol.* - 1997. - 109 - P. 385 - 399.